УДК 821.512.145

А.Ф. Ганиева

ФАТИХ ХӨСНИ ПРОЗАСЫ: ЖАНР ТАБИГАТЕ ҺӘМ МИЛЛИ ҮЗЕНЧӘЛЕГЕ

Фатих Хусни – один из известных писателей, оказавших влияние на развитие татарской прозы. Автор статьи стремится выделить историческую и национальную значимость, а также художественные особенности его творчества. Особо подчеркивается важность того, что в своем творчестве Ф. Хусни обращается к национальным традициям и вносит вклад в обогощение татарского литературного языка.

Ключевые слова: Фатих Хусни, татарская проза, роман, повесть, рассказ, стилевые особенности.

Совет хакимияте урнашкан елларда әдәбиятка килеп, аның таркалу елларына кадәр яшәгән, ягъни бөтен иҗат гомере совет чорына туры килгән Ф. Хөсни – татар халкының милли традицияләрен саклауга, телен баетуга күп көч куйган һәм, иң мөһиме, кешене партиянең бер шөребе итеп карауга кискен каршы чыккан олуг язучыларыбызның берсе.

Ф. Хөснинең әдәби мирасы гаять бай һәм күпкырлы. Ул татар әдәбиятына өч роман, егермеләп повесть, драма әсәрләре һәм берничә дистә хикәя-новелла бүләк итте. Иҗатка күләмнән чыгып бәя бирелми, әлбәттә, әмма Ф. Хөснинең һәр әсәре тел-стиль җәһәтеннән булсынмы, төзелеше яки проблеманың куелышы булсынмы, идея-мәгънә ягыннанмы – сәнгати камил, һәр яктан эшләнгән булуы белән дә аерылып тора. Ул иҗатының башлангыч чорында үзен сүз сәнгатенең төрле өлкәләрендә сынап карый. Ф. Хөсни әдәбиятка шагыйрь буларак килеп керә. Заман таләп иткәнчә революцион рухта язылган романтик шигырьләрендә Такташ интонациясе сизелеп тора. Әдип үзе үк аларда образлылыкның, тормышчанлыкның җитмәвен таный. Соңрак юмор катыштырып: «Шигырьдә син аркандагы ат кебек, рифма казыкларына бәйләнеп куелгансың, фикергә үсәргә, хисләргә ташырга мөмкинлек юк. Ә менә хикәядә яки драмада син инде тәрханда, теләсәң кая чап, койрык чәнчеп чап!» [Хөсни, 1965, б. 110] дип, үзе өчен проза һәм драма жанрларының кулайрак булуын яза.

Яшь, тынгысыз Ф. Хөсни, берничә хикәясе белән матбугатта чыгыш ясаганнан соң, крестьян тормышына зур үзгәреш алып килгән колхозлашу турында тиз арада кыю фикерле «Җир тыңлый» романын иҗат итә һәм ул 1931 ел башында басылып та чыга. Китап яртылаш таралуга, Татар пролетар язучылары ассоциациясе (ТАПП) кискен тәнкыйть яудыра башлый, әсәр сәяси яктан зарарлы дип табыла, кулак идеологиясен яклап язылган

дигән бәя бирелә. Ф. Хөсни романдагы «хаталар»ын танырга, үз әсәреннән баш тартырга мәҗбүр ителә [Атака, б. 41–43].

Роман, вакыт ягыннан бик аз (1930 елның гыйнвары) араны алса да, зур масштабка ия, моның сәбәбе персонажларның күплеге һәм вакыйгаларның тыгызлыгы белән аңлатыла. Яшь Фатих заман таләбе белән кулакны явыз, астыртын, куркыныч итеп күрсәтергә тырышса да, болар әсәрдә абстракт төшенчә булып сүздә генә калган, чынлыкта исә Шакир, Ярхәм бай образлары, тирән психологизм белән сугарылу нәтиҗәсендә, җирнең чын хуҗалары, булдыклы игенчеләр буларак укучы күз алдына бастырыла.

Касыйм Сәлимов – кышкы каникул вакытында авылга кайтып, колхозга керергә агитацияләп йөрүче үзәк герой. Әмма Ф. Хөсни фикер каршылыкларын әлеге студент егет аша түгел, ә Сәрвәр Шамкина аша әйттерә. Сәрвәр, әсәрдә бердәнбер объектив карашлы, шәһәрдән укытырга килгән «партиясез интеллигентка» буларак бирелә. Шул чорда ук ул илкүләм ясалган хаталарга үз бәясен бирә: дингә, мәчеткә кагылуны халыкның йөрәгенә кагылу дисә, кулакларга каршы көрәшне «хәерче арттыру» дип бәяли, крестьянга сак караш булырга тиешлекне аңлый, еш кына үз-үзенә һәм көрәштәшләренә «Дөрес эшлибез микән?» дигән сораулар бирә. Боларда яшь Фатихның совет хакимияте сәясәтенә карата икеләнүле карашлары чагыла.

Язучының тәүге романында сәнгати эшләнеш ягыннан кимчелекләр булса да, автор утызынчы елларның катлаулы каршылыгын тоя алган һәм геройларының психологик кичерешләре аша илдә барган тарихи-иҗтимагый әһәмияткә ия киеренке вазгыятьне чагылдыруга ирешкән. Әсәрдә еш кына Сталинның крестьян хәлен аңламавы да әйтелә. «Җир тыңлый» романының совет идеологиясенә туры килмәве, рәсми тәнкыйтьнең әсәрне ни өчен кискен кире кагуы шуның белән аңлатыла.

Ф. Хөснинең «Йөзек кашы» повесте (1942) Бөек Ватан сугышы чорында сәнгать әһелләренә милли символларны, традицияләрне патриотик максатларда куллану рөхсәт ителгән дәвердә язылa. Әлеге әсәр әдип иҗатында гына түгел, гомумән татар әдәбияты тарихында күренекле урын яулый. Сайланган сюжет, аның белән тел-стиль, сурәтләү чараларының ярашуы, композицион бөтенлек һәм халыкчанлык – әлеге әсәрне сүз сәнгатенең гүзәл җәүһәрләре рәтенә куя. Кимчелексез уңай герой турында сүз барганда, әдәбиятны шаулатып, Айдар кебек дуамал, бунтарь, кыю һәм каршылыклы геройның пәйда булуы үзе бер вакыйга саналырлык. Айдар образын әдипнең татар әдәбияты тарихында моңарчы күрелмәгән табышы дияргә мөмкин. Әсәр нигезенә мәхәббәт тарихы салынган: сүз Айдар белән Вәсиләнең берберсенә эчкерсез саф мәхәббәте турында бара.

Повесть алма сатучы килү вакыйгасы белән башланып китә. Бөтен авылга алма исе тарала. Кечкенә Айдарның күңелен,

алмасыннан бигрәк, алма сатучының кызы билэп ала. Кызчыкның малайга алма ыргытуы да тикмәгә түгел: алма – матурлык, сафлык, сөю символы. Әсәр башындагы лирик күтәренкелек психологик киеренкелек белән алмашына һәм ахыргача шул халәт дәвам итә.

Айдар – катлаулы образ. Авторның «Үрнәк булырлык язмышмы соң бу, диярләр миңа акыллы башлы тәнкыйтьчеләр. Алдан ук әйтәм, түгел. Киресенчә, аның күп кенә яклары минем үземә дә ошамый. Ләкин тормыш – шуның өчен дә тормыш ул, аның законнары минем яки синең кәеф белән генә исәпләшеп тора алмый. Әйе, тормышта Айдарлар да бар. Үрнәкме алар, түгелме? Ләкин андыйлар бар һәм, димәк, тормышның бүтән яклары белән бергә, аларның да җырга кереп калырга хаклары бар» [Хөсни, 1988, б. 13], дигән сүзләре авторның кешегә партия карарларын үтәүче иҗтимагый продукт итеп кенә түгел, иң беренче чиратта бәхеткә лаеклы шәхес итеп каравын күрсәтә.

Бер караганда, Айдарның холкы, уйламыйча кылган эшгамәлләре, сөйгәнен, якыннарын борчуга салуы нәфрәт кенә тудырырга тиеш кебек, әмма киресе – аның эчкерсезлеге, гаделсезлеккә аяусыз протесты, кыюлыгы, ил алдында батырлыгы укучыда соклану тудыра. Бу, аеруча, аның капма-каршысы булган Госман образы белән чагыштыруда күренә. Әсәр Айдарның көндәлек дәфтәре рәвешендә язылган, шунлыктан без башкалар турында аның сөйләве аша гына беләбез. Госманның хисләре, эчке дөньясы бирелмәсә дә, эш-гамәлләре, сүзләре аша аның нинди адәм булуын аңларга мөмкин. Кечкенәдән Айдарга карата аның күңелендә яшәп килгән көнчелек, хөсетлелек хисе үсә барып, ул ике яшь йөрәкне аерып кына калмый, үзен дә аянычлы, хурлыклы үлемгә дучар итә.

Повесть халыкчанлыгы, гадилеге, теленең байлыгы, геройларының эчкерсезлеге белән, күпләр билгеләп үткәнчә, татар әдәбияты тарихында йөзек кашыдай әһәмияткә ия әсәр булды. Әлеге әсәре белән Ф. Хөсни прозаик буларак җитлегүен, тагы да югарырак иҗат мөмкинлекләренә ия икәнлеген күрсәтте.

60 нчы елларда барлыкка килгән демократик үзгәрешләрдән файдаланып, Ф. Хөсни колхозлашу темасына кабаттан әйләнеп кайта: эчтәлеге, проблеманың башкача куелуы белән «Җир тыңлый»дан аерылып торган, әмма кайбер геройларын кабатлап, «Утызынчы ел» (1958–1962) романын иҗат итә. Әсәр, совет әдәбиятына хас сыйнфый позициядән чыгып язылуына карамастан, үз чорының башкалар игътибарга алырга батырчылык итмәгән якларын яктыртуы белән әһәмиятле. Ф. Хөсни илдә барган үзгәрешләрне катлаулы вакыйгалар яссылыгында түгел, ә, иң беренче чиратта, кеше җанында барлыкка килгән каршылыклы уй-фикерләр, психологик детальләр ярдәмендә җиткерә.

Романда төп образларның берсе булган ячейка секретаре Котдус Вафинның сәяси эшчәнлеге белән мәхәббәт тарихы

үрелеп бара, әсәр ахырына таба мәхәббәт сызыгы гына калдырыла. Ф. Хөсни аның мисалында революцион аскетизмга кискен каршы чыга һәм кешенең шәхси бәхетен барыннан да өстен куя. «Җир тыңлый»да Вафин тагы да аянычлырак язмышка дучар ителгән була: үз белдеге белән мәчет манарасына әләм кадаган егетне авыл кешеләре кыйнап, манарадан ыргыталар.

Эпилог күтәренке рухта тәмамлануга карамастан, күңелдә моңлы сагыш утырып кала. Чөнки әсәргә башта ук дуамал холкы белән килеп кергән, кәҗәсеннән башка югалтыр әйбере булмаганга колхозга керүдән откан Гайниядән башкалар бәхеткә ирешә алмый: Нажия белән Котдус та кавышмый, Касыймның да тормышы барып чыкмый. Әсәрнең объектив эчтәлеге әлеге елларда илнең асты-өскә килеп, халык өстеннән сәяси-икътисади тәҗрибә-экспериментлар үткәрүнең фаҗигагә илтүен күрсәтә. Ул, колхозлашу күренешенең гыйбрәтле нәтиҗәләрен әйтеп, чор идеологиясенең хаксызлыгына ишарә ясый, соцреализм кысаларында да объектив чынбарлыкны сурәтләүгә ирешә. Әсәр колхозлашуның халык өчен рухи тетрәнүләр китерүен, социаль бәрелешләрнең бер милләт вәкилләрен бер-берсенә каршы куюын сурәтләве белән тарихи әһәмияткә ия.

Ф. Хөсни – татар әдәбиятында хикәя жанрын яңа баскычка күтәргән әдип. Ул төзелеше белән камил, идея-сәнгати яктан да үрнәк саналырлык дистәләрчә хикәя иҗат итте. Аларның күбесе новелла төренә карый. Новелла хикәядән сюжетның үткенлеге, композицион төгәллеге һәм күләм ягыннан җыйнак булуы белән аерылыбрак тора. «Хикәя дөньясында ул суга җибәргән балык. Татар әдәбиятына ул бары тик Ф. Хөснигә генә хас бик үзенчәлекле хикәя жанры алып килде. Үзенә махсус теле белән, үзенә махсус дөньясы белән бу хикәяләр укучының мәхәббәтен бик тиз казандылар» [Гази, б. 6] дип яза Ибраһим Гази алар турында.

Ф. Хөсни үзе исән чакта төзегән сайланма әсәрләрендә хикәяләрен хронологик яктан аера: сугышка кадәрге, сугыш чоры, сугыштан соңгыларга. Болай бүлеп карау язучының иҗади үсеш үзенчәлекләрен билгеләргә генә түгел, хикәяләрне гомум иҗтимагый-сәяси яссылыкта карау өчен дә уңайлы. Язучы утызынчы елларда аеруча актив эшли, бер-бер артлы «Хикәяләр» (1934), «Ана хикәясе» һәм башка новеллалар» (1936), «Минем күгәрченнәрем» (1938) җыентыкларын бастырып чыгара. Ә. Еники Ф. Хөснинең стиль үзенчәлеген билгеләп, «Сез аның кайсы гына әсәрен алып укымагыз, нечкә лиризм белән шат юморның, игезәк балалар шикелле, һәр җөмләсендә диярлек янәшә торуын күрерсез», ди [Еники, б. 50]. Халыкның милли юморына һәм хис-кичерешләр дулкынына корылган Ф. Хөсни стиле сугышка кадәр үк формалаша. Хәтта вульгар социологизм хакимлек иткән дәвердә язылган хикәяләреннән дә аның милли рух бөркелә. Милләт хакында турыдан-туры язарга

мөмкин булмаганлыктан, язучы миллилекне форма аша бирә. «Парикмахерскийда» (1935), «Чакыру билеты» (1937), «Сабирҗан абзый» (1939) «Кабак» (1940) хикәяләрендә милли сурәт чаралары кулланыуы, мәзәкчән автор хикәяләве, геройлар сөйләме, психологизмның эчке монолог аша бирүе белән ул нәкъ менә татар холкын чагылдыруга ирешә. Шул рәвешчә, автор партия таләп иткән кысаларга гына сыешмыйча, утызынчы еллар әдәбиятын милли геройлар белән баета.

Бөек Ватан сугышы елларында татар хикәясе сюжет-композиция ягыннан да, стиль ягыннан да алга китә. Монда аның оператив һәм җыйнак жанр булуы зур роль уйный һәм, шулай ук, патриотик максатларда милли символларны, традицион образларны кулланырга рөхсәт ителүдә файдага була. Н. Гыйззәтуллин билгеләгәнчә, «Бу еллардагы татар прозасында ачык билгеләнгән ике стиль юнәлеше күренде: беренчесе – героик характерны катлаулы вакыйгаларда күрсәтү һәм шушы максатларда сюжетны төп чара итеп куллану булса (мәсәлән, Г. Әпсәләмов хикәяләрендә), икенчесе – совет кешесенең сугыш елларындагы эчке кичерешләрен бөтен нюанслары белән бирергә, «кеше рухының диалектикасын» ачарга омтылудан гыйбарәт иде (Ә. Еники, Ф. Хөсни һ.б.)» [Гыйззәтуллин, Социалистик Татарстан]. Әлеге икенче юнәлеш психологик алымнар аша гуманлылык идеяләрен алгы планга чыгара. Ф. Хөсни дә әдәбиятның үзәгендә Кеше, аның язмышы, хис-кичерешләре торырга тиеш дигән иманына тугры калып, сугыш чоры хикәяләрендә сугышны кешелекне җимерүче афәт, ә кеше гомерен исә берни белән алыштыргысыз кыйммәт итеп күрсәтә. Шуңа без, татар әдәбиятында 60 нчы елларда барлыкка килгән яңарышның яралгылары сугыш чоры әсәрләрендә, аерым алганда, Ә. Еники һәм Ф. Хөсни иҗатында күренә башлый, дип әйтә алабыз [Сверигин, Казан утлары, б. 131], [Заһидуллина, б. 157]. Тормышның кырыс шартларында да кешеләр арасындагы иң матур сыйфатлар – дуслык, туганлык, мәхәббәт, бер-береңә хөрмәт хисләрен саклап калу әлеге язучылар иҗатында төп мотивлар булып тора.

Р. Сверигин Ф. Хөсни иҗатында ике юнәлешне билгели: «Аларның берсе – кешенең рухи дөньясын тирәнрәк сурәтләүгә омтылыш, икенчесе – тасвирлау техникасының югарылыгына нигезләнгән, тормышның бигүк җитди мәсьәләләрен күтәрмичә генә, җиңел, көлке хәлләр, яисә характерлар комизмы рәвешендәге юмор» [Сверигин, 1989, б. 135]. Язучының сугыштан соңгы хикәяләрендә әлеге ике юнәлеш аерымлыгы тагы да ачыграк күренә. Сугыш китергән бәла-казаларның кеше язмышына тәэсире тормыш-яшәеш турында төптәнрәк уйларга, әсәрнең фәлсәфи киңлегенә, психологизмның тирәнәюенә китерә. «Хат» (1959), «Моң» (1960), «Бәдретдин» (1968), «Ананың үз сүзе» (1976) хикәяләрендә язучы физик һәм рухи имгәтелгән җаннарның күңел әрнүен лирик һәм

психологик детальләр аша уңышлы тасвирлый. «Хат» хикәясе, мәсәлән, сугыш фаҗигасен тормышчан ачы хакыйкате, тетрәндергеч хис-кичерешләре белән күз алдына китереп бастыра. Ике фронт госпитальләренең берсендә ата, икенчесендә аның улы ята. Берсе – контузия алган, икенчесенең – аягын кисканнәр. Улы әтисенә дөньядан туюы, үз-үзенә кул саласы килүе турында хат язган. Ф. Хөсни геройның психологик халәтен хәрәкәтләре аша бирү осталыгына ия. Бу әсәрендә дә ата кешенең бәргәләнүләре, күңел газабы, шул ук вакытта аның рухи ныклыгы хәрәкәтләре аша сурәтләнә. Майор Ташбулатов күңеленнән улына хат яза. Бу хатта ата кешенең газизен өзелеп яратуы да, тормыш сынавына бирешүенә шелтәсе дә бар. Улына мәрхүмә әнисен, балачагын, ошатып йөргән кызын искә төшерүе дә яшәүгә өмет уяту максатында. Гади сөйләм телендәге кечкенә генә хатта тормыш фәлсәфәсе күтәрелә. Шул рәвешчә автор сугыш китергән газапларның иң зурысы, фаҗигасе – кеше язмышын җимерүдә дип белдерә.

Ф. Хөсни үз тәҗрибәсен башкалар белән бүлешүне, яшьләргә, башлап язучыларга киңәшләрен бирүне мөһим бурычы дип саный. Матбугат битләрендәге күпсанлы мәкаләләре, «Уйланулар» (1961), «Ни әйтергә? Ничек әйтергә?» (1974), «Карурманга керәм» (1985) китаплары аның әдәби-теоретик карашларының киңлеген, рус һәм дөнья әдәбиятын яхшы белүен, тугандаш һәм күрше халыклар әдәбияты белән даими кызыксынып торуын дәлилли. Тәнкыйди һәм публицистик язмалары аша язучының төрле мәсьәләләргә юнәлтелгән карашларын һәм, гомумән, дөньяны кабул итүен, иҗат позициясен ачыкларга мөмкин. Бу исә әдипне тагы да ныграк аңларга ярдәм итә.

Ф. Хөсни халкыбызның җанлы сөйләм телен үстерүгә дә зур өлеш керткән әдип. «Телнең аһәңлеге, музыкаль яңгырашы әсәрне йогынтылы итүдә кечкенә роль уйнамый. Ул, беренче җәһәттә, фикернең төгәл уйланылган булуыннан килсә, икенче яктан, шундый ук дәрәҗәдә, телебезнең, аның синтаксик төзелешенең гармонияле агышыннан килеп туа», ди язучы [Хөсни, 1985, б. 188]. Һәр җөмләгә, сүзгә олы мәгънә биреп, тел закончалыкларын яхшы аңлап эш итүе, сингармонизмны саклавы һәм эчке ритмны нечкә тоемлавы аның әсәрләренең музыкальлеген хасил итә.

«Ф. Хөсни иҗатын бәяләүчеләр хаклы рәвештә, аның олылыгын, иң беренче нәүбәттә, милләт җанлы булуында, милли характерда, милли рухта язылган әсәрләрендә күрделәр», – дип яза Р. Сверигин [Сверигин, 2008, б. 131]. Чыннан да, Ф. Хөсни әдәбиятны бары милли йөзле итеп күзаллый. Әдәбиятны гына да түгел, гомумән, сәнгать «кайсы халыкныкы гына булмасын, ул шул халыкның җанын, психологиясен ачарга тиеш, бу – аңардан беренче чиратта сорала торган миссия!» дигән караштa тора ул [Хөсни, 1985 б. 64]. Әдипнең кыю фикерләре космополитизм тарафдарларына каршы

чыгышларында да күренә. XX гасырның алтмышынчы елларында аеруча киң яңгыраш алган әлеге караш миллилекне кире кага, кешене гомумдөнья – планета гражданы итеп саный. Ф. Хөсни Николай Задорновның РСФСР язучылары съезды алдыннан «Литературная газета»да басылган «Күптән вакыт» мәкаләсендәге «Әдәбиятта милли колоритны аерым шарт итеп кую билгеле бер дәрәҗәдә ясалмалык кына ул» дигән фикеренә каршы чыга. Ул, әлеге чыгышта ике зур гөнаһлы фикер урын ала, дип белдерә: «Беренчедән, халыкларның милли колоритын байбәтчәләрчә санга сукмаска маташу. Ә колоритны санга сукмау, шул исәптән милли колоритны чүплек башына ыргытып бәрергә омтылу малайларча «суллашып» маташудан бүтән берни дә түгел ул. Икенчедән, милли колоритны инкарь итәргә тырышып ясалган андый акыл сатуларда безнең илебездәге халыкларның әдәбиятларын бер селтәнү белән «унификацияләргә» азаплану, димәк ки, совет әдәбиятын күп бизәклелек сыйфатыннан мәхрүм итәргә маташу яшеренеп ята» [Хөсни, 1985, б. 92]. Әлбәттә, Ф. Хөсни космополитизм төшенчәсе астында да милләтләрне руслаштыру сәясәте ятканлыгын яхшы аңлый.

XX йөз башында сулышы ачылып киткән татар милләтенә совет хөкүмәте яңа богаулар сала. Милли идея төбе-тамыры белән юкка чыгарылырга тиеш була. Коммунистлар партиясе советчыл аң тәрбияләүдә халыкны рухи азык белән туендыручы әдәбият-сәнгать әһелләрен оста файдалана. Иҗат кешесе катлаулы сынау үтә: бер яктан аны коммунистик идеологияне пропагандаларга мәҗбүр итүче дәүләт китереп кыса, икенче якта аңа гасырлар буе чарланып килгән телен, моңын, рухын сеңдергән газиз милләте тора. Дөрес, бу аянычлы тарихи сынауны бар да тигез генә үтми. Әмма ни генә булса да, бу дәвер әдипләрен без аерым бер хөрмәт һәм аңлау белән өйрәнергә тиешбез. Чөнки нәкъ менә алар XX йөз башында үсеш алган милли рухны, совет чоры аша саклап килеп, 90 нчы еллар яңарышына китереп җиткерде. Халыкның телен, рухын, күңел байлыгын тулыландырып, хәтерен саклап торган бу күпернең имән баганаларын Ә. Еники, Ф. Хөсни, Г. Бәширов, С. Баттал кебек олпат язучылар һәм аларның сүз сәнгате өлкәсендәге эшчәнлеге тәшкил итә. Алар ил сәясәтенә каршы килмәстән, шул ук вакытта милли асылыбызны саклауга күп көч куйган фидакарь затлар. Тик әлегә аларның хезмәтләренә тиешле игътибарны биреп җиткермибез кебек. Ф. Хөснинең, мәсәлән, 1966–1968 елларда басылган өчтомлыгыннан кала, бүтән күптомлыклары чыкмаган. Аерым сайланма әсәрләре дә сиксәненче еллардан соң берничә тапкыр гына дөнья күргән. Ә бит Ф. Хөсни кебек инсафлы, әхлаклы юмор иясе, тел нечкәлекләрен һәр күзәнәге белән тоеп, прозага да шигъри аһәң бирә белгән язучылар хәзер юк дәрәҗәсендә. Аның иҗаты хәзерге әдипләребезгә әсәрләренең телен һәм стилен сәнгати

югарылыкка күтәрүдә үрнәк-өлге вазифасын үти ала.

Якын киләчәктә Ф. Хөснинең күптомлыгы нәшер ителүенә өмет бар. Аларга язучының латин шрифтында калган әсәрләрен, вакытлы матбугатта басылып чыккан китапларына кермәгән мәкаләләрен, хикәяләрен дә туплыйсы иде. Шулай ук томлыкка әдипнең Сәгыйть Хафизов «реалистик, демократик асыллы әдәбиятның геноцид режимлы сталинизм тарафыннан аяусыз тыелып, таркатылуына ачык мисал ул» [Хафизов] дип бәяләгән «Җир тыңлый» романы да кертелер дип ышанам. Сүзне йомгаклап шуны әйтәсе килә: Ф. Хөсни иҗаты гаять бай, үзенчәлекле, мавыктыргыч һәм нәфис. Вакытлар үткәнгә карап, аның чын сәнгать җәүһәрләре булган әсәрләре халкыбызның рухи хәзинәсен тәшкил итүдән туктамый. Үткәннәрне өйрәнеп, олпат әдипләребез иҗаты белән күңелләребезне баетып кына без алга бара алачакбыз.

Әдәбият

Гази И. Фатих Хөсни // Хөсни Ф. Сайланма әсәрләр: 3 томда. Казан: Татар. кит. нәшр., 1966. 1 т.: Хикәяләр. 474 б.

Гыйззәтуллин Н. Хикәяләр остасы // Социалистик Татарстан. 1967. 30 апр.

Еники Ә. Безнең Фатих // Казан утлары. 1968. № 2. Б. 49–50.

«Җир тыңлый» романы турында: ТАПП секретариатының карары // Атака. 1931. № 7. Б. 41–43.

Заһидуллина Д. 1960–1980 еллар татар әдәбияты: яңарыш мәйданнары һәм авангард эзләнүләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. 157 б.

Сверигин Р. Фатих Хөсни. Татар әдәбияты тарихы: 6 томда. Казан: Татар. кит. нәшр., 1989.

Сверигин Р. Фатих Хөсни феномены // Казан утлары. 2008. № 2. Б. 128–134.

Хафизов С. Гаугалы роман // Социалистик Татарстан. 1991. 2 август.

Хөсни Ф. Йөзек кашы // Бер яшьлектә, бер картлыкта: повестьлар, хикәяләр. Казан: Татар. кит. нәшр, 1988. 496 б.

Хөсни Ф. Карурманга керәм: иҗат психологиясе һәм иҗатның кайбер башка мәсьәләләренә кагылышлы этюдлар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. 198 б.

Хөсни Ф. Минем тәрәзәләрем. Казан: Татар. кит. нәшр., 1965. 272 б.

Ганиева Айгөл Фирдинант кызы,
филология фәннәре кандидаты, Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының әдәбият белеме бүлеге өлкән фәнни хезмәткәре